

HERMENEVTIKA KOT METODA IN IZVRŠEVANJE

Beseda »hermenevtika« je okrajšani izraz za »hermeneutiké téchne«. Zato so hermenevtiko, in jo še vedno, najprej razumeli kot *tehnologijo* (Kunstlehre) ali kot *postopek*, ki nam omogoča dojeti smisel besedil in človekovih stvaritev. Hermenevtika je imela in še vedno ima vlogo v teologiji, v kateri velja dognati smisel zapisane besede; v jurisprudenci, kjer gre za smisel zakonskih besedil, in tudi v vseh humanističnih, filoloških in zgodovinskih prizadevanjih – v tem torej, kar danes povzemata ime in organizacijska oblika »duhovnih znanosti«. Tukaj naj postopanje hermenevtike prispeva k razumevanju pomena človekovih del in dejanj, smisla ravnanj in kulturnih stvaritev.

5

Idejo hermenevtike kot metode je potrebno razumeti na način, kot je bila in še vedno je razumljena, namreč kot v celoti kontingenten produkt naše zahodne zgodovine duha. Zaradi tega jo že od začetka obeležuje večznačnost, v kateri so že prisotne različne možnosti razvoja. To je pripeljalo nazadnje do tega, da se je morala *hermenevtična zavest* – znotraj katere hermenevtika ni razumljena več le kot metoda, pač pa kot *temeljno izvrševanje našega razumetja sveta na sploh* – obrniti proti svojem izvoru. Povedano drugače: v »hermenevtiki kot izvrševanju« je »hermenevtika kot metoda« – kot tudi vsak purizem metode – odpravljena v trojnem pomenu: *tollere, elevare in conservare*.

Kar zadeva njen izvor, »hermenevtike kot metode« ni težko prepoznati kot drugorojeno sestro metodične zavesti naravoslovnega spoznanja. Biti drugorojen je, kot je znano, stvar usode: usode, da drugorojeni v posnemanju prvorojenega dolgo čase ne najde svoje identitete. Kot so v naravoslovju – tako so ga vsaj nekoč razumeli – v kompleksnih pojavih odkrivali zakonite sovisnosti kot dejansko določujoče, tako je tudi hermenevtika videla cilj v temu, da se v stvaritvah ljudi dojamе njihov notranji smisel.

Za tem pogledom stoji – kot dogmatična predpostavka – dualizem *subjekta in objekta*, povezan s tem, kar je Fritz Wallner¹ ustrezno poimenoval kot *mitologija metode*, namreč s predstavo, da se lahko sam s seboj rapolagajoči subjekt, če le sledi pravilnim metodam, spoznavajoče polasti tistega, kar naj bi bilo v objektu resnično določujoče, torej njegovega resničnega realitetnega jedra. Shemo subjekt-objekt so nezavedno prenašali na odnos avtorja do njegovih izdelkov: pomen, ki vselej opredeljuje neko delo, je ravno to, kar je avtor (kot avtonomni subjekt) vanj (kot v svoj proizvedeni objekt, kot v »objektivizacijo« svojega duha) položil. Zato je hermenevtika na začetku smisel identificirala z intenco avtorja, ki naj bi bila predmet objektivnega spoznanja, s čimer je tudi predpostavljeno, da je pomen, katerega velja utemeljiti, v končni fazi le eden, v sebi enoten in ravno tisti, ki je od avtorja intendiran.

6

V svojih prizadevanjih, da bi razumela pravi pomen, je hermenevtika prišla do vrste vznemirljivih odkritij. Kot Aladin z čudežno svetilko je bila popeljana v posebna področja in regije, ki so se izkazala kot tisto, preko česar neko razumevanje – torej tudi hermenevtika, in sicer mnogo izvirnejša – vselej že vlada in deluje. In morala je spoznati, da je v tej regiji shema subjekt-objekt tisti kompas, ki ne usmerja več, in tisti zemljevid, ki ni več v veljavi. Poleg vsega se je izkazalo celo, da ta regija ni oddaljena dežela, pač pa predstavlja tla, na katerih vselej že stojimo: naša lastna, končna, zgodovinsko določena biti-v-svetu.

Tisto, na kar je postala hermenevtika pozorna, je odločilna vloga *pred-razumevanja* v vseh razumevanjih. S tem povezano je *odkritje, da se razumevanje giblje v krogu*.

¹ Fritz Wallner, *Wissenschaft in Reflexion*, Braumüller, Wien 1992, str. 40. Glej tudi Fritz Wallner, *Acht Vorlesungen über den Konstruktiven Realismus*, WUV-Universitätsverlag, Wien 1991.

Kaj je s tem mišljeno? Razumevanje vselej poteka v okvirih horizonta, ki je bil zarisani v našem pred-razumetju. Naše pred-razumetje odloča o tem, kaj se nam pripusti razumeti. Vzemimo enostaven primer. Stoletnica bere delo »Buddenbrooks« Thomasa Manna. Brez dvoma bo kaj razumela, kajti mnogo tega, kar sreča v romanu, je na podoben način že doživela. Veliko je pa tudi takega, česar ne bo razumela, saj se njen življenjski svet preveč razločuje od sveta lübeške patriarhalne družine s prehoda iz predmarčne dobe v dobo cesarstva. Ko bere roman, pa vseeno ujame nekaj iz tega življenjskega sveta. Ker se tako njeno pred-razumetje razširi, bi razumela že bistveno več, če bi roman ponovno vzela v roke. In če bi končno, spodbujena z branjem, pridobila interes in prebrala zgodovino gospodarstva hassenskih mest, zgodovino običajev in družbe 19. stoletja, monografijo o Thomasu Mannu in poglavje o Schopenhauerju, bi prišla že do spoštljive ravni razumevanja. Torej: naše razumevanje vselej temelji na pred-razumetju in vsako razumetje učinkuje nazaj na to pred-razumetje. To je slavni *hermenevtični krog*. Ni *circulus vitiosus*, saj ne vodi nazaj na izhodišče, pač pa na razširjeno, poglobljeno pred-razumetje. Zato se ga ni treba izogibati, pač pa moramo, kot je opozoril Heidegger, paziti, da vanj na pravilen način vstopimo.

Upoštevanje neizogibnosti pred-razumetja je vodilo in še vedno vodi do spoznanja, da nikjer, na *nobenem področju*, torej niti v duhovnih znanostih niti v naravoslovju niti v našem vsakdanjem razumevanju sveta, ni *neposrednosti*. Ne glede na to, kaj se kaže, se kaže na osnovi pred-razumetja. K temu spada (povezano največkrat s temeljnimi predstavami in vidiki, ki tisto, kar je dano vnaprej, pojasnjujejo in definirajo) uporabljena pojmovnost. Večinoma je to nerefektiran govorni pristop skupaj s kontingentno sturukturiranostjo govornice, nadalje gre za izbrane načine približevanja skupaj z metodičnimi in instrumentalnimi prijemi, kot tudi za interese, ki vodijo spoznanje – če imenujemo le nekaj najvažnejših.

Kar postane s tem jasno je, da subjekt nima platna in škarij v rokah in da v mnogih pogledih nima oblasti nad seboj – torej je nikoli nima v celoti – in da je v svojih razumevanjskih približevanjih že pred-oblikovan. Subjekt, ki bi lahko upal, da bo s *pomočjo metode* svoj objekt neposredno zgrabil, je prek radikalizacije hermenevtike postal mit. Človek se mora v svojem razumevajočem odnosu do drugega (do sveta, do narave, do zgodovine, do vseh človeških izdelkov) kot tudi do samega sebe naučiti sebe dojemati kot produkt in de-diščino izročilo.

Hermenevtika je ugotovila, da spoznanje ne postane brez-predsodkovno, če se odvrčamo od pred-razumetja in vsega, kar sodi zraven. Če ignoriramo pred-imetje, ki je vselej že dejavno v našem razumetju, če menimo, da ga lahko zamejimo in postavimo na stran, tedaj nas pred-imetje s svojo mogočnostjo še bolj zanesljivo ujame. Spoznavanje, ki se vdaja iluziji brez-predsodkovnosti, je naivno in nekritično. Ostane suženj svojega nereflektiranega pred-imetja.

Kritično spoznavanje nasprotno dojema, da je njegovo izvrševanje na neizogiben način hermenevtično strukturirano. Poskuša se ovesti svojih predpostavk v njihovi kontingentnosti. Svojo hermenevtično situacijo začne razumevajoče razjasnjevati. Tako na svoj način upošteva sokratični *gnothi sauton*.

8 Kritično spoznavanje v smislu hermenevtične zavesti si nadalje postavi vprašanje, ali je njegovo pred-razumetje ustrezno temu, kar naj bi naredilo dostopno; ali fenomene dejansko razklepa in dosega ali pa jih zakriva, poneverja in zatemnjuje. Kritično spoznavanje razvije senzibilnost za to, ali določeno pred-razumetje posameznika zmore privedi v izvorni odnos do razklenjenega ali pa ga od tega dejansko oddaljuje. Kadar kritično spoznavanje dojema, da je njegovo pred-razumetje problematično, se ozre po alternativah in si prizadeva najti novo, plodnejšo perspektivo. Ozrlo se bo po zgodovini misli in mentalitet, če je v njej mogoče najti tako perspektivo, ki jo *ponavljaje* namerava narediti plodovito. Kjer to ni mogoče, se bo s pomočjo kritike zgodovine (»destrukcija«, »dekonstrukcija«) poskušalo oddaljiti od predpostavk, ki se v njej ponujajo – in utemeljiti nek popolnoma nov aspekt.

Spoznavajoča zavest, ki ni več zmožna naivnosti metodičnega objektivizma, si bo najprej poskušala zagotoviti hermenevtično situacijo s pomočjo arheologije vedenja, oblik vedenja, strukture kategorij in pojmov, spoznavnih modelov in metod, razlag sveta itd. Ko se dojema v svojem historičnem poreklu, odkrije, da je zgodovina duha polna osupljivih odkritij, da pa ta niso postavljena v ravno, vzpenjajočo se linijo. Nasprotno, lahko dolgo časa ali celo vse do sedaj niso bila prepoznana v svoji vrednosti, lahko so zasuta, zakrita in pozabljena. V hermenevtičnem temelječe spoznanje si bo prizadevalo za živ odnos do zgodovine, vseskoz z zavestjo, da so v njej še neizkoriščeni zakladi. Da je zgodovina torej »El Dorado« za tiste, ki se ukvarjajo z duhovnimi znanostmi – ob predpostavki, da svoje zmožnosti izčrpajo do skrajnosti.

Hermenevtika je nadalje vodila do uvida, da razumeti avtorja pomeni razumeti ga bolje, kot se je razumel sam. Razumeti delo pomeni razumeti ga bolje, kot ga je razumel njegov avtor. Sprva se je ta zahteva zdela zelo drzna. Kako naj kdo neko delo razume bolje od avtorja, ki ga je ustvaril? Sicer je to tezo prvi izrekel mislec, ki je bil vzvišen nad sumom sanjarjenja o splošni sodbi. To je Immanuel Kant. Prebrati velja trditev iz *Kritike čistega uma*.² Kant opozori, da so lahko interpretu uporabljeni pojmi in njihovo sovisje v določenih okoliščinah bolj jasni kot avtorju, ki jih pogosto uporablja nereflektirano in neenotno.

Schleiermacher in Dilthey Kantovo tezo povzameta. Schleiermacher jo razlaga v smislu, da lahko interpret izpostavi posamične momente v zavesti, ki so avtorja pri njegovemu snovanju neopazno vodile, npr. gramatična pravila in obliko skladnje. Dilthey opozori, da ima interpret pregled nad celoto stvaritev, tako da lahko – drugače kot avtor – delo vidi v celoti življenjskih in stvaritvenih sovisij.

Gadamer³ temu doda še nekaj odločilnega in sicer tezo, ki je na prvi pogled videti paradoksalna: časovni odmik ima, kar zadeva razumevanje, produktivno funkcijo. Gadamer meni, da *učinkovna zgodovina* nekega dela – način, kako lahko delo različno razumemo glede na različne predpostavke – povzroči sukcesivne možnosti njegove razumljivosti (torej vidike njegovega pomena). Kasneje rojeni interpret se ozre na to učinkovno zgodovino in tako delo razume drugače, kot bi ga avtor lahko razumel. Tudi vsako enostransko razumetje dela ali vsako napačno razumetje kažeta, kakšni odzivi nanj so mogoči. Učinkovna zgodovina človeških stvaritev spada neločljivo k njihovem smislu. Odkriva fazete le-teh. Razodeva njihovo mnogoplastnost.

Tako postane jasno, da je predpostavka o delu z le enim pomenom, ki ga dodeli avtor, prav tako le mit. Tako malo, kot je tisti, ki razumeva – kot smo videli – avtonomni subjekt, ki nadzoruje svoj temelj, prav tako malo je avtonomni subjekt avtor. Tudi on je otrok svojega časa in se mu odpira, tako kot otrok svojemu svetu, v veliki meri nereflektirano. Tudi njemu ostajajo mnogi pogoji ustvarjanja skriti. Kar preko njega prihaja na dan, vselej presega zmožnost, da bi le-to lahko jasno dojeli v vseh njegovih potezah. Mnogo ostaja prej sluteno

² Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1958, str. 349.

³ Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 3. razširjena izd., J. C. B. Mohr, Tübingen 1972, str. 275–290.

kot spoznano. Avtor je, če je pošten do samega sebe, prej babica ali medij kot pa mojster svoje stvari. V njem in preko njega raznašajo tendence časa svojo moč. Zrcalijo se v njegovem delu. Tako zanj kot tudi za avtorja velja stavek: »*Nisem izpiljena knjiga, sem človek s svojim protislovjem.*«

Tako nima nobeno delo fiksiranega smisla. Nasprotno: ta je vselej raznolik in večplasten in v končni fazi neizčrpen. Vsaka doba lahko v njem najde, kar jo nagovarja – in prav v tem je dejanski izziv za duhoslovce.

Domneva, da neko delo o določeni epohi nima kaj povedati, pove manj o delu samem kot o tej epohi. Epoha, ki meni, da lahko neko delo presodi kot brezpomensko, se norčuje iz same sebe in se tega celo ne zaveda.

Nekaj primerov: vse do nedavnega so Schellingovo filozofijo narave zasmehovali kot ničvredno spekulacijo romantičnega sanjarjenja. Danes, ko se vsepovsod govori o preformaciji materije in o njeni samoorganizaciji, se Schellingova misel nenadoma pokaže v drugi luči. Leibnitzov nauk o monadah, za katerega so prav tako menili, da ga lahko odpravijo kot brezvsebinsko metafiziko, danes resno preučujejo, saj jasnovidno napoveduje konstruktivistični pojem znanosti in ponuja uvid v dejstvo, da novoveško naravoslovje počiva na konceptu redukcije in idealizacije, pri katerem le delček v naravi dejansko vsebovanih informacij pride do veljave.⁴ Torej, kar je Leibnitz videl, je danes zelo aktualno.

10

Kakšen pomen imajo te izpeljave za duhovno znanost? Prvo, kar menim, je, da mora duhovna znanost priti do novega samorazumevanja in še bolj do okrepjenega zaupanja vase. Kdor se ukvarja z duhovno znanostjo, mora razumeti, da pogledovanje k standardom in normam, ki ne izhajajo iz temeljne refleksije njegovega lastnega področja, prinaša nevarnost, da bo pri svoji nalogi zgrešil. Tisto, po čemer se sprašuje duhovna znanost, je *originalnost perspektive*, ki dano uspe pokazati, zdaj in v bodoče, v novi luči. Novo merilo znanstvenosti mora postati oploditev in obogatitev hermenevtičnega izvrševanja v vsej širini njegovih možnosti. Duhovne znanosti zavezujejo k temu, da zgodovinska posredovanja naših pred-razumetij, naše načine gledanja in naše bivanjske možnosti čim bolj razkrijejo, pa tudi, da se ozrejo v zgodovino, kjer so že nakazani

⁴ Prim. Rainer Thurnher, *Allgemeiner und individueller Begriff*, Alber Verlag, Freiburg–München 1977.

vidiki, ki lahko do posamičnih področij fenomenov pristopajo na originalen in do sedaj nepoznan način. Vsako pričevanje prejšnjih stvaritev mora duhoslovcu, ki se s tem ukvarja, veljati za izziv tako dolgo, dokler mu ne uspe odkriti vidika, skozi katerega nam ima, v nam povsem lastnem prizadevanju za vsestransko razumetje, kaj povedati.

Hermenevtična zavest je, z drugimi besedami, budni čut za živo v zgodovini. Groza je je tistega, kar se občasno pojavlja tudi v duhovnih znanostih: razvrščanja preteklega v epohe, kategorizacije in v mrtve pojme. Tako se preteklo za vekomaj pokoplje v zgodovino, kjer ga preraste trava ravnodušnosti.

Prevedel Rok Svetlič